

ЭРЗИН

Эрзиннің бүгү жолу чаа Улдуев Хойбууи Коммунист партияны болгон Совет маактык уаурууга...

ШААНДА БОЛГАШ БӨГҮН

Ош бөр 35 жыл эркен. Бс хүнлерде районда араан илжирини чытырны элээр орунларыны саны чус ашкан...

Совет эрге-чагырамын чыдарында Эрзинин суурлары таматтымыа кылдыр сайыраан. Район төүндө чүтле совогу ийи беш чыдарыда бейли үн чаа квартал немешен...

Районун култура амыдыралында уауу чаартылгаларны көргүзгөрү өөрүчүт. Дөртей чыдар бурган Эрзинге култура албан черлери хаям чок суураар беш чок турган...

Саннар, фактылар

- 1954 чылда Тес-Хем району 26,1 муң хой турган болза, ам ош саны 82,7 муң чедип турар. Ол-ла үеңиң иштинде Эрзиниң хоонуң бажы барың-ла 3 катал өскөн.

ЧАРЫШТЫГ ИЙИ РАЙОНДА

Тыва АССР-ниң алдарыг малчыны «Мөрөн» совхозтун хойжуу Орус Сандыкчапович НАМДАЛ.

Тыва АССР-ниң алдарыг эмчиши Эрзинин район эмнелгезиниң акушер-гинекологу Бөмбүрүк Ижиевна ЭРЕНЧИН.

РСФСР-ниң школарыны алдарыг башкызы Тес-Хемде Чырганды ортумак школазыны башкызы Адыя Бадмыргевна МАСКЫР.

Тыва АССР-ниң алдарыг механизатору «Сельхозтехниканың» Самагалдайда катгыжышыны слесары Оюн Домакпанович КҮНЧҮЙ.

ТЕС-ХЕМ

Совет эрге-чагырамын чыдарында бистең районун экономикалыг болгон културалыг хөгжүдөлгөне уауу чаартылгалар болуудаан. Бо талазы-биле деңгелерини кылып, саннар, фактыларны көрөөл...

УЛУГУУЛЕ ЧЫЛДАРЫ

Районун култура албан черлериниң амылында совогу чыдарыда уауу өскөрүлгө бар. Оларныкы материалдык базанын быжымканы-биле амылынык утша-шылары улум экижиңи, байлак, созул болуу бар чыдар...

Республиканың өсөө бүгү черлеринде шынаш, Тес-Хемде амыл-агыг болгон култура тургузушунунга болгон уауу чаартылгалар, чонду аас-көөнүт амылдар чуртталгазы Уауу Октябрьнын база ленинч национал позитивиниң, Төрөң чуртту эгэртишмес дузалычынын ачында чедип азырдыан...

Совет эрге-чагырамын чыдарында районга уауу өөрдөгөзүнн, медицинанын болгон културалык хөгжүдөлгөне уауу чаартылгалар болган. Шынаш Эрзин биле Тес-Хем чагыс жокунун турган үеде баштай чүтле чагыс Самагалдайга эге школа турганын хоочун кизилер чутгалан турар...

Совет эрге-чагырамын чыдарында районга уауу өөрдөгөзүнн, медицинанын болгон културалык хөгжүдөлгөне уауу чаартылгалар болган. Шынаш Эрзин биле Тес-Хем чагыс жокунун турган үеде баштай чүтле чагыс Самагалдайга эге школа турганын хоочун кизилер чутгалан турар...

Совет эрге-чагырамын чыдарында районга уауу өөрдөгөзүнн, медицинанын болгон културалык хөгжүдөлгөне уауу чаартылгалар болган. Шынаш Эрзин биле Тес-Хем чагыс жокунун турган үеде баштай чүтле чагыс Самагалдайга эге школа турганын хоочун кизилер чутгалан турар...

ЧЫЛ ПЛАНЫН-ТОС АЙЛАРДА

Тыва колхоз туудуг катгыжышыныкы №5 КМК-эм Эрзинде тургузугаанды бөр чаа-ла бир чыл амыл чорур. Бо үеңиң иштинде районга туудуг-суур амылын амылдарыне бистең колхознамын кыргың үчү эвеш эмес.

СӨС БЕРИП ТУР БИС БҮЗҮРЕЛДИГ БИС

Бистең бүгү амылымыс ол чутула допунистилерге үлдөзүлөткөчү чорутуулар. Бригадалык бүгү хойжуларыныкы чыдыр күзгөлдө келүүнү кезиң хонгуздуанан. Ол бо күзгөлдөшкөндө ийгиң көш. Чынаш база ийи-үш уда оларлар созул көшүтүөс. Ийичалык чыдыр мезгилде сепирээрнө көлчөк. Күзгөлдө мал чагалтамыр сарайларыныкы кылгыладымыс. 325 тонна сөгөннө белеттеп амыр турган, барың-ла 400 тонна зирени белеттеп, ош хой кезиниң кыштагыларга сөөртүп адыдымыс. Ол амыл ам-да үргүчүлүк турар. Ам кол чү-

ЧЕДИ КАТАП КӨВҮДЭЭН

Тываның Совет Эвилелешинге элч тур-биле каттышканы 1944 чылда Эрзинге үп чус амыл өөрениши турган. Оларныкы 20 шаа башкылары шулту өгө билгелгө. Ийи-сая Эрз чүтүлдү кылдыла бөлбөс турган. Ош бөр 35 жыл эркен. Бо кыкша үеңиң дүгүзүндө районда уауу өөрдөгөзүнн кичилер чаа-ла амыл сайыраан. Бодин көрүңер даан: районун чуртталгазы чоңунуң 80 амыл хуузу туснай болган ийиңи ортумак, дооспаан дэди болган дэди эртемниң. Амыл үеде районда 4 ортумак. 1 өсө чыл школарында 2347 биче чаптар өөрчөп, 5 ленинчилдерде малчыларыныкы болган албан-хаачыларыныкы болган.

КУУСЕТТИВИС

Фермадык берип турар иродукцияны чылдан чылче өзүп турар. Кизилериниң кызымын күш-ажылымын ачында ол чыдыр алган аргалык болганымыс чутгаложок. Ош-биле калдык чыдыр уксаяны өскөндө чыдыр чыдыр тургузула чорудуп келген кызымыс ийи түнөлдө берип турар. Мал ченин чыдыр-на боттарымыс белеттеп ап турар бис. Бо чылын 90 тонна сөгөк белеттеп турган, 110 тоннамыс...

Тулчуушкун болуп турган черлерде

«ЧАА ОРУКТА»

Тарапкын тулчуушкунун соонда чээрби есе чыл болган Тарапкындын, Соолчерин, Бай-Ходун, Тестин араатары колхозтагы катмышкан. Ам «Чаа орук» хой ялам адырды ажал-агы, бүгү чүзүн маалды бай совхоз апарган.

Совхоз төвү Бай-Дэг суурнуу чанында чоннуу хосталгазы, аас-кески даш тулчуу чорашы, маадырдык-биле өлгөн кызыл партизаннарга турсаалды тургускап. Оларнын аттарын ийла монгоде сикабзон: П. Зуек, В. Тундун, А. Чертов, И. Пахомов, Е. Ачаковский болгаш пулеметчу Иванов.

Турсакал кызыл маадырларын — Октябрьнын дайынчыларнын чырыкчылыг ову-хевирин сактып-баулаарын, шериг-патриотчу кижилерин, революстуг болган дайынчы адырдык масалыг ажалдарын чорудар чер апарган.

ЧУРУКТА: Бай-Дэг орумак школазынч пионер дружинанын бир отряднын сбору.

САМАГАЛДАЙДА

Кызыл шериглер актерга удур тулчуу, арыс ханын тош турда, мансаа хуроодон оске бакылар чок турган. Баштайгы бакыларын 1927 чылда туткан деп кыргаштар чугаалаар. А чонну тооредип, дарлап-хемдин чораш сарыг шажынын таракчыларынын бирээни—Самагалдай хуроонин тургускап чыгында бээр чүс чыл ашкан.

Шаг-шаанда бир мерген араат: «Соңгу чүтөп сууруган демир ыргак кээр, думчуу жок демир бута манлай бээр. Самагалдай хуроонин ийла алар, а сен, келди, узун боо чүткен агаш, кодаппан манган чорур апаар сен» деп орган дээр.

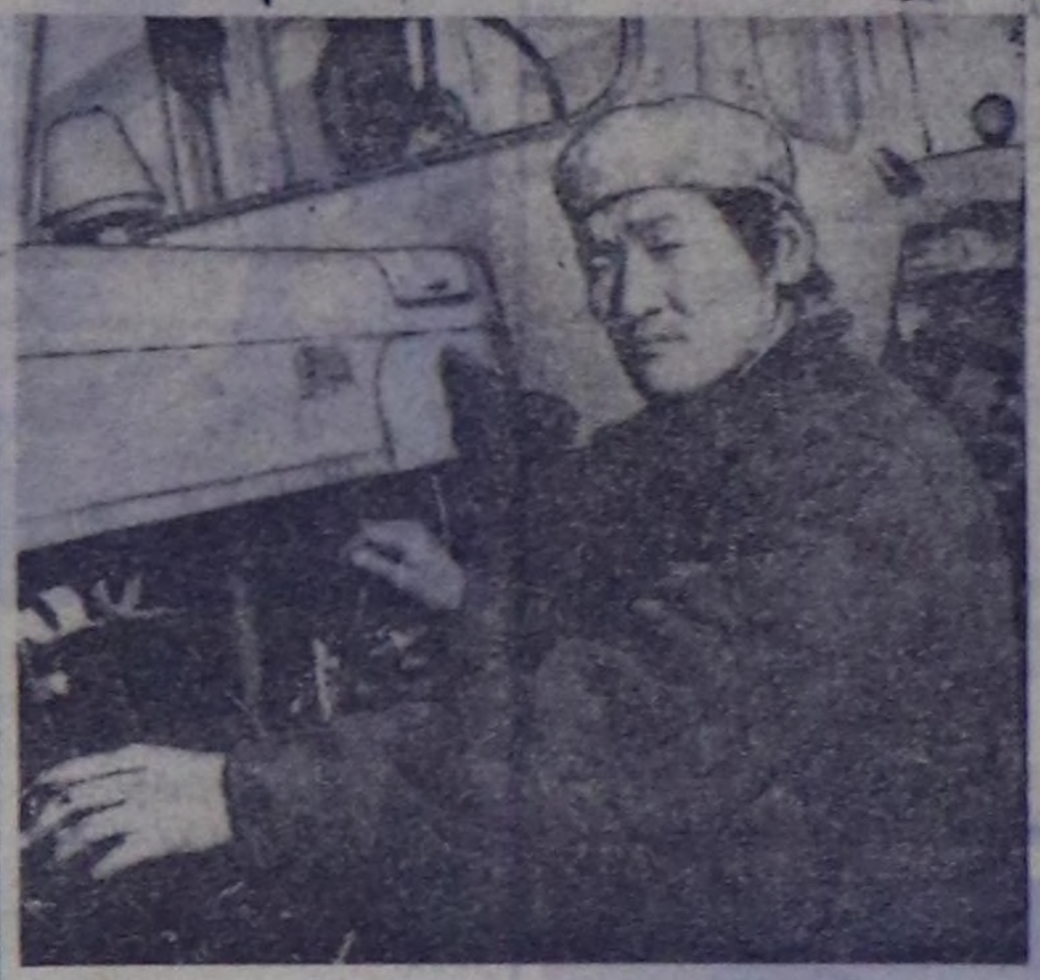
Шаг-чешин, хөгжүлдини дурум-хойгуларынга чагырыш, төөгү бурунгаар бакыларын кылым турар. Узуг Октябрьнын ачызында тыва черин чаартынганын бир чижон амгы Самагалдай суурдан көрүп болур.

Тес-Хем районун төвүндө барык-ла 2,5 мүн кижилер чурттай турар. Оларнын дөң кезин хирези—ажылчылар болгаш албан-хаакчылар, олар «Сельхозтехника» натыжымшынын, амыдырал хандырылга комбинаты, КМК, орук-бүдүрүлгө участкагу, ашыр-тышыг ажал-агы, тудук-септелге участкагу, арга-арыг болгаш сут ажал-агыларын дөң шыккап 11 бүдүрүлгө, 22 албан организацин черлеринде ажалдан турарар.

Районун уз узуг школазында чеди чүс амыг оорепчилик дөртөн ажык бакылар өөрдөп, кижиздин турар. 250 шаа баче чаштар деси-сактарда доругун, өөренип турарар.

Суурда эң чараш бакыларын бирээни—Култура бакыны. Мансаа самагалдайылар хостуг үезин эрттирип, лекция, беседаларын дынап, кино, концерттерин көрүп турар. Библиотеканын номчуктары чылдан чылаче өзүн орап. Уругларнын музика школазында 80 ажык оорепчилер уран чүзүлгө баштайгы бакыларын кылым турар.

Октябрьнын ачызында хөгжүлдини, чоннуу амыдыралын эволюцинин чүс-чүс чижектерин ам-даа айтып болур.

Бо чурукта анык кижилер Эрзинде «Чаа орук» совхозтун мурнакчы транзиттери Деси-оол Далай-дыр. Чеди чыл бурунгаар механизациян училищенин доосканы, оң совхоз буурулгезинде амылдаван участкагу чон. Кандыг-даа амылды Мян, Ыжырымчалыг кылып чагчыккан партия кемигунунге кандыгат Д. Далай совхозтун телептиг кижилеринин бирээни.

БРИГАДИРНИН СӨЗУ

Интервью

Тес-Хемде «Чодураа» совхозта №1 хойку бригада хой амылын продукциянын көөүдөп, мал башын өстүрөп талазы-биле хой чүүлдерин кылып келген. Мында ат-сураа республикада алган Максим Суванкин, Иван Данзурун дээн шыкшы мурнакчы малчынар ажалдан турар. Чазаттын хой-хей шамналарын эдилкичлери, он уругларын доругтуруп, ижизитмен хойку Суванкиндерин огу Каздыр-оол ам мында ийи чыл бригадирлеп турар. Бистин корреспондентивис оң-биле чугаалашкан.

— Каздыр-оол Максимович, бригаданын ажыктын сонугурадым көрүрөм.

— Бо бригаданын сески, тоску беш чылдарда чедишкенин улус билер, мал башын өстүрөп, мал дук алыр талазы-биле бүгү-ле социалисттик хужуларын ажал күүсөдип келген болгаш. Оңгу беш чылдын баштайгы ийи чымын дугайында чугаалап көрөй.

Бригадада шуну 14 нодан бар, 1976 чылда чүс хойдан-на 85 хураганым, 2,9 килограмм дукту алдым, а бо чымын оң көрүгүлөр 85,5 хураган, 2,8 килограмм дук болду. Оң саннар малчыларын алган социалисттик хужуларын билдик. Ычалаажок мындыг түнелге оожургаар сеткил бисте чон, илчанган бо чылдар ээзон кемчегарын алдым.

— Оңу чугаалаар мурунда социалисттик чарыктын тилекчилери—мурнакчылар дугайында сонугурадымысыз?

— Хожун хойку Максим Дондунович Суванкин бо чымын база эки көрүгүлөргө чүс хойдан-на 114,5 хураганым, хой бурзулун 3,2 килограмм дукту алган. Оң-биле хой чылдар иштиде екине, чамык чылдарда ажыл-даа турган Иялг Силетович Данзурун хойдан-на 3,1 килограмм дукту кыргаш алган. Төл талазы-биле көрүгүлө—33 хураган. Хойкуну өң көзөк хойларын иялг оодолушкан чедип алыр деп турар. Соң Бомбрестик ажалын түнелге ээзон белик. Кара-Сал Хунай-оолдун кадарып турган эрттери күүрөгө дужаарымыса, бирээни-ле ортума-биле 50 килограмм болду, оң илчандык 5 килограмм хой. Ирчегин бурзуг 3 кило-

грамм дукту берген. Соң Чакчык-оол база оң хире дукту кыргаш алган.

Ыччалаа-даа деп чугаалааным иштеш, оожургаар сеткил бисте чон. Кижилер-биле ажылды ам-даа экижиптес болза хоржок. Эрткен кып берге, соон, хар узуг болган, илчалаа-даа бүгү хойжуларын байдалы дөңөй турган. Устүндө чугаалааным эштер оң хире башыг Суудуй иштеш хойжулар колгоп болгашын оларнын харысаалга чогу-биле тайлабырлар апаар. Хожун, узуг дуржулгалыг малчынар ажалдан чоорту үчүн турар. Алыктарын хой ажалыне хаара тууун тур бис.

— Кимшагалашкыга белеткел болган оңу чедишкенин эрттери дугайында туула доктаалды Топ Комитет, Министрлер Човуленин хужуон алган болгаш, аныла хамаарыштар чүңу чугаалап болур силер?

— Бо чымын хойку эрте оодолушканын түнеленге хураганары база орте, шыланда устүндө, илчанган хойку денгаденге эки болган. Хойку бурзуг ийи-үш каттап чалап соуду кошкен, ам тараа хоорунда хойну оларладип турар. Эңи оң-туг кузеттерде хойга сутту соортуп чедирин турар бис. Малды эки семтирип алыр дөргө-ле кыптагалашканын чедишкенин эрттеририги туула магадмаладыр.

Бригада 180 тонна ситенин белеткел, кыптагаларында чедирин алган, ам иж-сулалы соортуп турар. Олек-кыштаг, кылаа-хорал септескенди, белеткени Узуг Октябрьдин 60 чыл оң байырлар хунгерге он хонук четпей турда доозар хужуларын алган күүсеттине.

АНЫЯК ХӨГЖҮМЧҮЛЕР

Эрзинде уругларын музика школазы сес дугаар өөредилге чымын ээзон. Бисте чеди өөредилге класстары бар, өөредилгеге херегалар дерис-херек-өөдөр-биле долу хандырылган бис. Фортенкинов, Бакин, домраны үш салбары бар. Кымадын уран чүдү училищенин дооскан беш бешми школада чедишкенин ажалдан турар.

Орус улустун хөгжүм херексөөдөрүн оркестрин эрттеринде эки башы, бештик музикалыгынын оюну олар сонугурап көрү, дыңдап турарлар. Оркестрин анык башы Ольга Тулундуурттурар. Роза Натсактын узурган уруглар хоруну ирларын улус база дыла сонугураар. Музикага суудууг болгаш өөредилгенин кызым өөредилгелери бисте ээзон эвес. Домрага ойноп турар Урва Сам, Мира Чылба-оол, Фортенкино класинин Долава Давидова, Лода Чылба-оол, башкылар Арпа Алдымыс, Лана Лопса, дашт оспелер-даа бар. Музика школазын дооскан өөредилгелери кедизинде барын өт-сургаштыг артистер-даа апаар чадамыс, дык болбоза-даа олар бидик күүтүрүрар, уран чүдүге ийил кижилер болуру чугааладык.

Р. САМДА, Эрвинде уругларын музика школазынын директору. ЧУРУКТА: орус улустун хөгжүм херексөөдөрүн оркестри.

ЧОННУН ХОСТАЛГАЗЫ ДЭЭШ

Совет Россиянын шериг дуралдыгынын ачызында Тывадан үндүр сымыркан ак дорбечилер 1921 чылда кызыл амында чүргө муруну камыгарын таварыштар кирип кон турар апарган. Оларнын арамында атаман Казанцевтин коомдулааны тукей ак кезек база турган. Оң отрядын кезин Танды-Уулаын баарына Тарапкын аяккан артыгына каан, аркан шериглери-биле Хемичке чоруккан.

Тарапкын тулчуушкунун дугайында кызыл партизан П. Митрашкыннын сактышымын узугдугу мында кырген.

1921 чылдын чазы. Ховуларда соолту хар эрин калган, хамнарантар дөрдө ыргаккан. Майнын баштайгы күнлеринде бистин, суурнуу узугу тарыктаже дини-биле кырген. Узуг узуг бооарын чүтөткел алган.

Бир-ле кезеке атам-биле шылдан чедип келген, чеменин оодуруста, даштын медожа алгыра берди:

— Партизаннар хурамын, дүргө!

Бүгү партизаннар шуну чымын келгенде, Кочетов Тарапкын атаман Казанцевтин дорбечилери көстүп келгенин дыкпаты. Оларны Тываже ишкөөрлөшкөн, күш чымын турар ол черинге узугулар апаар.

Шуурмактын кылаа кара суундук чанында шыкка дыктыдымыс.

Идегелдик орук баштакчыларымыс тыва Оюн Самбуу, хакнастар Тутакчилов биле Акыров иркан хайгычлыг чораш, кезээлгитпей келген. Бистин лагеринде чороба хире километр черге актарын

дөрт хайгычлыгына таварышкан, оларын узугкаш, дайыннын лагеринге мырыны чокшудай бергенер болду.

Оң хуп биске Кызыл Шеригин отряды чедип келген. Шериг чүвөленин операциянын илавын бадылаан. Кочетовтун партизаннары актарын тылыне халдар. Кызыл гвардейклеринин бир взводу Самагалдай хуроонин бузгандар. Биске кызыл шериглер актарын лагеринче дөрт халдар.

Дад аткалак турда, партизаннар тайгалып хожуге дүжүп бады келген. Мурунуушта дыйлагар дийлек арылгар көстүп тур. Оң Тес хем болду. Оңо бичи кемичеш Тарапкын агын кирип чыдар, актарын лагеринде ында.

Тулчуушкунун медожи болуп узугу кызыл шериглерин дааштаашканын манай чадытымыс. А үе эртин-ле турар. Майгышардан солдаттар үчүн кези, кундан берилдери. Союүнде бегеншмис, командирлерин бирээнин чадымыс кызыл шериглер оске орук-биле чораш, чогуру өңүнде туружун ээлэп ан шылдан болган. Самагалдай хуроонин болган тулчуушкунга коомдир Кузмин биле пулеметчу Иванов олартын, дөрт дайынны баштапкан.

Эртенги чөм соонда ак командир Поповушун отрядынга чаа хужуон алганы дөртөн хире шериглерин эерттип алган, оларын өөредип сорулгазыг хевирин бисте угай кел чор.

Олар биске үжөк башым хире четпей чорда, Сергей Кочетов «Боола» деп командады. Давидашкын демит

болгаш дөштөг болган. Эвооз-ле кижилер дегер арты. Поповушун херек бөштөгеди деп бале тыртып каан, тынын камгалап, биске дүжүп бээр дөң манайн келди.

Улаштыр майгыларже ураал киритивис. Узуг-соксаал чок боолаш-даа турар, бандиттер шыдаппай бардылар. Дегерин биске кыргаш, дабыштар Тарапкыннын кезин, тейлер, чоргалар арамын камгалагач чедип келдилер.

Актар бистен сан-даа, чөс-сөк-даа талазы-биле артык турган. Олар оң харман-мааннар. Ычалаа-даа партизаннар чүд-даа доктадып шыдаван. Бистер чоңуу хосталгам дөң, Совет эрге-чагырга дөң тулчуу турган-ла болгаш бис.

Бистер чоорту бурунгаарлап бар-ла чыдыр бис.

Хой шерин оокунуу-даа турда, дайын дурламшанан. Хевирет тышынын үш дыйлаын келди, хая көрүдүм—Кочетов болду. Ошун шарым каан, хожууда маусеринг.

— Эштер! Гранаттар-биле, бурунгаар!

Оң атаканы актар ойтурлап шыдаван. Дирит аркан дайыннар дөңер бооан, илчалаа-даа оларнын хой кезин чок кымын надымыс. Тулчуушкунуу соолту ижизитивис хосталгам дөң, командирлерин хирезини иялг оң кире берген.

Кочетовту орунга чыттырып турда, оожум-даа болза серкен үн-биле:

— Че, оолдар, муугараваар. Ам-ла таштыг чурттаар бис-дыр.

(«Чоннуу хосталгам дөң» деп номдан).

ЮБИЛЕЙГЕ ТУРАСКААДЫП

Узуг Октябрьнын ачызында тыва черге культура чаартыгларын чижектерин бистин республиканын кайы-даа буурулгеден көрүп болур. Бистин Тес-Хемде оң көскү чижектери база хой. Ужун чылдарда чедип бакы-багат бени чок турган черде сайырапгай совхозтар турган. Район төвү узам-на чагаайшп бар чыдар. Культура албан черлери чок булун тылыбас. Соолту чылдарда бени Самагалдайга, Берг-Дага чаа Культура бакыларын туткан (чурукта). Районун культура амыдыралынн көскү хөгжүлдини илгерилеп турар фактыларын көрөз.

Бо чымын улусчу чогаалдык талантыларын Ново-сакыр хорайга болуп эрткен көрүлгезинге ташы коллективин, районун Культура бакыны оодар англамла чедишкенин киришкен келген.

«Ча аджычылары» деп таным Москва болган түнел концертке киржир эргени чалаал ап, Бүгү-өвүлдин лауреатары болган. Чаныс мындыг чижек бени чоннуу культуранын бегени, уран чүдүге хандыкшылын көргүзүп турар-дыр. Эрткен төс айларнын иштиде бистин бот-тыныгы артистерин сөзөн ажык концерттерин үндүрүп, чоңга баралгаткан, аны үш мүн ажык кижилер оурушкан. Уран чүдү бөлүмдеринде дөрт чүс хире кижилер турар.

«Чодураа» совхозта кезеке Культура бакыны багай эвес ажалдып, малчынар ортуунга культура-масалыг ажалдарын организастап чорударын экижипкен. Оң коллективтин тургусканы «Кожалар» деп чаныс көзөгелги шиязын хостотуп ажал-ишчилери сонугурап-биле көргөнер.

Районун Культура бакынын «Калдак-Хамар» агит-культурагады нити концерт номерлеринде аныла ажал-агында четпестерин шүгүмчү-

леп, чалгааларын шоудуп, мурнакчыларын алган-мактап турар. Агитбригадаларын район көрүлгезинге бо коллективтин бирги чери алганы таварыга эвес.

Бот-тыныгыр шия коллективтеринде Шуурмактын Культура бакынын артистери бирги черин алган. Оларнын белеткени «Кылаа хаа» деп ийил республика көрүлгезинге база киришкен.

Муриакчылар-биле, дайынын, куш-ажыдын хоочунары-биле ужуражыгалар болуп турар. Ала-чурттуу Узуг дайынын киржикчиси А. Шумов биле Шуурмакка ужуражыктын солун эрткен. Тыва чогаалчылар-биле ужуражыкчылар районун культура амыдыралына көскү бөлүшкүн болган.

Октябрьнын социалисттик Узуг революциянын 60 чыл оюнга турсааткан уран чүдү фестивалына белеткел кидип тууук чоруп турар. Самагалдай суурнуу албан, организациларын уран чүдү коллективтеринин көрүлгези чок-та чаа эрткен, аны бирги черин харылап белиринде коллектив алган. Узавас район көрүлгезин база болур.

Т. ТОНДУП, культура илдинин эргеленичи.

Эрвин, Тес-Хем районун дугайында материалдарын «Шып-тык» корреспонденттери А. Демброк, В. Азыр белеткел.

— Шаанда дайым болуп үе ашык чораш чүсө: далаа-даа кылар, монгуценды сымгалар, октер-даа шунтуур, иш даштан дирит амыттар дугурун-даа чазар. Хундер-ле оон чанында ирван турган мон—дең, СССР-ин Чуркулар эвлетинин кемигуну Бригад Дунчур чугаалаар. Чонар-даштан азы-бүрү дугурул сибзиринге тос чыл бурунгаар хандыкшыны ээзон. Бо үе иштиде ээзон каш узуг денгаден келгенин. Оң ажалдары бидик үзүлдөн ан турар апарар. Даш чоңукуу ам Тыванын тоогуунга хамарышкан оюнга хевирин ажалды белеткен турар.

ЧУРУКТА: Б. Дунчур.

«Тес-Хем» совхозта октябрьда ажылгалга кирген Культура бакыны.

Бөгүн-Автомобиль транспортуң ажылдакчыларының хуну ТӨЛЕПТИГ ҮЛҮҮН КИИРИШТИРЕР

ЧАРЫШТЫГ ИЙИ РАЙОНДА

Саннар, фактылар

Автомобиль транспортуң ажылдакчыларының хунуң АССР-ниң Дэди Советиниң Президиумуңун 1976 чылда январь 15-теги Чарамы-биле чылдың-на октябрьдин согуз өөрксесезинде демдеген эртин турар.

Совет эрге-чарыгының 60 чылдың дургузунда автомобиль үлеттүрү аажок өзүп быкмыкан. Революция мурунунда мындар үлеттүрү азыр турбаан-да. 1940 чылда автомобиль үлеттүрү 145,4 муң автомашина, 1965 чылда - 616,3 муңу, 1975 чылда - 1 миллион 964 муң автомашина булдуруп үндүргөн. 1977 чылда 2 миллион 71 муң автомашина булдуруп көрдүгөн.

Автомобиль кылып үндүрүүнүн талаамы-биле Совет Эвилелинде делегейде бешин черин, а чүк машиналарын кылып талаамы-биле делегейде - үшкү, а Европада - бирин черин ээлеп турар. Автобустары делегейнин айым-даа чуртунда хойну биезе булдуруп турар.

Нийти ажылдакчылар автотранспортуң чүк сарылгазы 1976 чылда 102,6 миллиард тонна-километр болган, ол талаамы-биле чыл планын 100,2 хуу күүсеттинген.

Нийти ажылдакчы автотранспортту биле чүк сөрүтүлгезин 1976 чылда 5745 миллион тонна кылып демдешкен.

1976 чылдың тогузунда КамАЗ ажылдакчы кирген. Бу комплекс күчүзүн бүрүн шингээдин алганда, чылда 150 муң автомобильдин, 250 муң шымчедикчилерин чуртка бээр.

Дузалакчылар

Кызылда «Транссельхозтехника» автотранспорт булдуругазында делегей харааның ишти хос шыккан апарган: автомобильдер дарааның рейстеринче үндүскени ол-дур. Ажыл-иничи даам-шимэон чүткө септесе мастерскаядан дичалың кезип турган. Мастерскаяны пача эдилең Виктор Медведев-биле кезип шынар чоруттуус. Чай чок ажылдакчы турган бир токаркага чеде бердиң.

Александр Мерещийский «Сельхозтехника» республика каттыжымшының чокотка чаа дүртүрер конктурузуңа бир дугаар черип алган. А ол бодун беш чыл планының нийти чылдың даалганын хуузалда эрте күүсөдүшкөн - деп, мастерская эргелекчизи чугаалады.

Одала аппараттарын септештирер мастер Иван Кибанов автомобильдер хунуңе уткуштур социалисттик чарышка таялган.

Мезерийский, Кибанов шынар муракчы, улду дуржулгалык кичилер бистин чолаачыларының шыны дузалакчылар хуузалганын күүсөдүн, автомобильдерин орукче үвер коэффициентин угааттырын турарлар - деп, В. Медведев чугаалады.

И. Кибанов дерек апарганда, дичалың хуну-даа кезип ажалдар киле болган. Понедельникте автомобиль орукче үндүрерге белең болур. Бистин колдониште муракчылар-да хей. Оларга сепсэр коммунист К. Хомушук, вулканизаторщик В. Мосисено, дарган В. Чернышев болган өскөлдөр-да хамааржыр. Олар Улуг Октябрьиниң 60 чылдың алдар бодурган хууда хуузалганы күүсөдүрүшкү кырында келген.

Ю. ЕГОШИН.

Бүгү совет кижилер-биле бир дөмей, Тываның транспорт эргелекчизи автомобильдерин чуртуңд Хоой-лузуң хуузалп азыр-биле ажылдакчыларын байырламын хунуңде демдегээр өөрүнүчү-дур.

Эрткен төс айларда Тываның транспорт эргелекчизи чүк сөрүтүрүүнүн планын 99,5 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың бо үези-биле деннеэрге чүк сөрүтүлгези 7,3 хуу, а чүк сарылгазы 3,8 хуу өскөн. А сентябрь айның ол талаамы-биле планын оонадалары ажыр күүсеттинген.

Пассажирлер аргыштарының планын-биле 9 айларда планын оонадалар 103,4 хуу күүсеттинген болган пландан ажыр 1116 муң пассажирлерин аргыштырган. Эрткен чылдың бо үези-биле деннеэрге пассажирлер аргыштары 12,2 хуу өскөн. Таксомоторларын орукче километрлер эртер талаамы-биле планы база ажыр күүсеттинген. Эргелекчизиниң нийтизи-биле август, сентябрь айларының планын бүгү көргүзүрү аайм-биле ажыр күүсеткен.

Оңгу беш чылдың кол сорууламы - булдуругениң ажылктын болган ажалдын шынарын белидеринге бистин республиканың кол чүк дажымчысы - автомобиль транспортуңун ролу улду. А ажалда бодуда демир-орук чок болган чылдың бүгү-де херекчелдерин чүткө автомобиль

Чаданага автотранспорт булдуругазын 1951 чылда органиластаан. Бичан аңаа ГАЗ-51 дээр 25-ле автомобиль болган үш-ле машина сылар септееге кылдыр орол турган. 1956 чылда 50 автомашина ширер гаражы хой-ниитинче күжү-биле кылган. Бистин АТБ-ниң үндүрүлгелеринде кызыл-кызыл күш-ажылды-биле бо булдуруга чорт сайырап келген. Оларга ичаралда оң пача-чалыгы И. Петров, кол аяккер Г. Кузнецов, а ол шынар дежурный механик В. Уюсов, каттичтери Т. Монгуш, вулканизаторщик Д. Петухов, инженер Е. Уюсова болган хой санын чолаачылар хамааржыр.

Бичарлар АТБ-ниң автомобильдерин район иштинге болган өскө-даа черьерге үдүс ажал-ажылды чугула чүкчү-терин дажылган турган. Райондун чуртангылың черлериниң аразыңа автобус хараалгазын 1961 чылда ГАЗ-51 маркалыг 2-ле машиналар-биле эргезген. Бистин коллектив, оң материалдыг баазаны күрүшүн хунуңду дузалакчызын ажалды дүрген-биле быгылып тургустунган. Амгы үеде бисте ГАЗ-52, ГАЗ-53А, ЗИЛ-130 маркалыг 63 авто-

транспорт-биле сөрүтүп, хандырп турар болган. Ол хараалгалдыг ажал-иниште хараалгалган автомобильдер боттарының хуузалганын эргештир күүсөдүн, чоңунга төлептиг бараан бооп турарың бөгүн, Автомобиль транспортуң ажалдакчыларының байырламын хунуңде демдегээр өөрүнүчү-дур.

Эрткен төс айларда Тываның транспорт эргелекчизи чүк сөрүтүрүүнүн планын 99,5 хуу күүсеткен. Эрткен чылдың бо үези-биле деннеэрге чүк сөрүтүлгези 7,3 хуу, а чүк сарылгазы 3,8 хуу өскөн. А сентябрь айның ол талаамы-биле планын оонадалары ажыр күүсеттинген.

Пассажирлер аргыштарының планын-биле 9 айларда планын оонадалар 103,4 хуу күүсеттинген болган пландан ажыр 1116 муң пассажирлерин аргыштырган. Эрткен чылдың бо үези-биле деннеэрге пассажирлер аргыштары 12,2 хуу өскөн. Таксомоторларын орукче километрлер эртер талаамы-биле планы база ажыр күүсеттинген. Эргелекчизиниң нийтизи-биле август, сентябрь айларының планын бүгү көргүзүрү аайм-биле ажыр күүсеткен.

Оңгу беш чылдың кол сорууламы - булдуругениң ажылктын болган ажалдын шынарын белидеринге бистин республиканың кол чүк дажымчысы - автомобиль транспортуңун ролу улду. А ажалда бодуда демир-орук чок болган чылдың бүгү-де херекчелдерин чүткө автомобиль

ЭРТКЕН ОРУУВУС

биль бар. Оларның нийти чүкчү-биле аргазы 325,8 автотонна четкен. А 1951 чылда ол сан чүккө 62,5 автотонна турган. Бистин 20 автотонна хараалгы урга 526 кижини апарган шынарлар. Олар чүткө район иштинге эвес, харан база өвүр болган Монгуш-Тайга район-нар аразыңа пассажирлерин база чедирип турар. Эске-даа херекчелден автомобильдер-биле кады шунту 104 автомобиль бар бооп турар. АТБ-ниң септееге баазамы база амгы үезин иштеледигине дүжүп турар.

Бистин АТБ-де клубта «Автомобилист» дээр инструменталдыг ансамбль база бар. Ол шынар баг кагар, волейболлар, буг бөмбүү ойнаар черлеринг орол шолу шынартарга дына таарымчалыг.

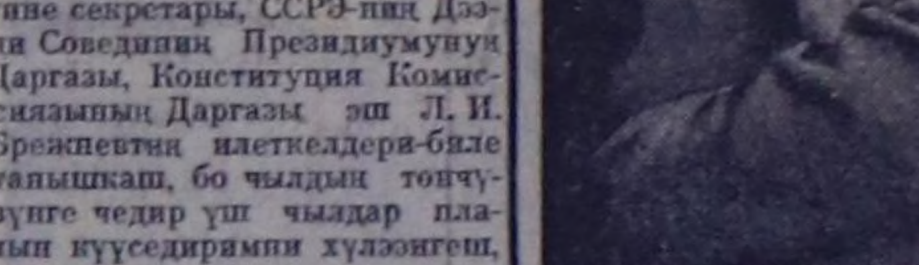
Булдуругениң чолаачылары, септештирер болган инженер-техниктиг ажалдакчылар боттарының профессионал байырааны болган Улуг Октя-

Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчи Эрининиң район эмнелгезиниң акушер-гинекологу Бөмбүрүк Ижиевна ЭРЕНЧИН.

Тыва АССР-ниң алдарлыг эмчи Эрининиң район эмнелгезиниң акушер-гинекологу Бөмбүрүк Ижиевна ЭРЕНЧИН.

К. ОНДАР, АТБ-ниң чолаачысы.

Совет эрге-чарыгының 60 чылдың дургузунда автомобиль үлеттүрү аажок өзүп быкмыкан. Революция мурунунда мындар үлеттүрү азыр турбаан-да. 1940 чылда автомобиль үлеттүрү 145,4 муң автомашина, 1965 чылда - 616,3 муңу, 1975 чылда - 1 миллион 964 муң автомашина булдуруп үндүргөн. 1977 чылда 2 миллион 71 муң автомашина булдуруп көрдүгөн.

Автомобиль кылып үндүрүүнүн талаамы-биле Совет Эвилелинде делегейде бешин черин, а чүк машиналарын кылып талаамы-биле делегейде - үшкү, а Европада - бирин черин ээлеп турар. Автобустары делегейнин айым-даа чуртунда хойну биезе булдуруп турар.

Нийти ажылдакчылар автотранспортуң чүк сарылгазы 1976 чылда 102,6 миллиард тонна-километр болган, ол талаамы-биле чыл планын 100,2 хуу күүсеттинген.

Нийти ажылдакчы автотранспортту биле чүк сөрүтүлгезин 1976 чылда 5745 миллион тонна кылып демдешкен.

1976 чылдың тогузунда КамАЗ ажылдакчы кирген. Бу комплекс күчүзүн бүрүн шингээдин алганда, чылда 150 муң автомобильдин, 250 муң шымчедикчилерин чуртка бээр.

Дузалакчылар

Кызылда «Транссельхозтехника» автотранспорт булдуругазында делегей харааның ишти хос шыккан апарган: автомобильдер дарааның рейстеринче үндүскени ол-дур. Ажыл-иничи даам-шимэон чүткө септесе мастерскаядан дичалың кезип турган. Мастерскаяны пача эдилең Виктор Медведев-биле кезип шынар чоруттуус. Чай чок ажылдакчы турган бир токаркага чеде бердиң.

Александр Мерещийский «Сельхозтехника» республика каттыжымшының чокотка чаа дүртүрер конктурузуңа бир дугаар черип алган. А ол бодун беш чыл планының нийти чылдың даалганын хуузалда эрте күүсөдүшкөн - деп, мастерская эргелекчизи чугаалады.

Одала аппараттарын септештирер мастер Иван Кибанов автомобильдер хунуңе уткуштур социалисттик чарышка таялган.

Мезерийский, Кибанов шынар муракчы, улду дуржулгалык кичилер бистин чолаачыларының шыны дузалакчылар хуузалганын күүсөдүн, автомобильдерин орукче үвер коэффициентин угааттырын турарлар - деп, В. Медведев чугаалады.

И. Кибанов дерек апарганда, дичалың хуну-даа кезип ажалдар киле болган. Понедельникте автомобиль орукче үндүрерге белең болур. Бистин колдониште муракчылар-да хей. Оларга сепсэр коммунист К. Хомушук, вулканизаторщик В. Мосисено, дарган В. Чернышев болган өскөлдөр-да хамааржыр. Олар Улуг Октябрьиниң 60 чылдың алдар бодурган хууда хуузалганы күүсөдүрүшкү кырында келген.

Ю. ЕГОШИН.

КАИ-ниң дыңнады

Эрткен неделяда республиканың оруктарына транспорттуң 9 онал-онда болган. Оон түн-ленинде 8 кижилер кемдөн, бертинген, 2 кижилер амы-тынның оскунган. Бо болган онал-ондалың алдың транспорттуң эңир башкарып чораш чолаачыларын бүрүзү-биле болган.

Оруктарга болулаан онал-ондаларның чамдыктарын тодаргалды көрөтүмүз. Октябрь 18-тин хунуңде О. Ч.

КОЛ ЧЫЛДАГААНЫ

Чамы Тес-Хем районун «Кызыл» совхозуңа хамааржыр ЗИЛ-130 маркалыг машинаны Самагалдай суурдан 8 км черге аңдарган. Ук чолаачы машинаны эңир башкарып чораш, доктаалың чуртундан дүргөн чоруп, онал-ондала товарны келген. Оон түнелелде чолаачы кемдөн. Совхозтуң диспетчер М. К. Самбуу ол үеде эңир чолаачыга машина башкарып шууң чөпсөзөвөс тура-ла харын боду оң-биле кады эңир чораш. Бир эвес чолаачы биле пассажир эңир эвес чораш болза, онал-ондал болбас турган ийик.

Октябрь 21-тин хунуңде Балгазын суурунд чуртакчызы Г. Г. Столбовский дээр хуу-зунда «Восход» маркалыг мотоциклди эңир башкарып чораш, машинага үскөн. Онал-

ондалың түнелелде мотоциклди башкарыңчылар хуузалган. Октябрь 22-тин хунуңде тракторист Б. М. Чылба-оңду «Х Улуг хурал» совхозка хамааржыр МТЗ-50 трактору эңир башкарып чораш. Баян-Колдан 28 км черге аңдарган.

Угүнде кирген үш аварияларын болганын кол чылдаганы - чолаачылар эңир чораш, транспорт башкарып чорашында.

А. АНИФЬЕВ, КАИ-нин инспектору.

ЧААРТЫКЧЫНЫҢ ШКОЛАЗЫ

КАРАГАНДА. (СЭТА-ның корр. В. Акимов биле В. Ажым). Бодунуң хууда беш чыл оонадалың күүсеткен. Назар ССР-ниң ирүне шаңалың лауреады, Караганданың чүк сөрүтүрү автотранспорт чолаачысы Н. П. Мирчев кады амыл-дап турар өвү күш-ажылчы тинделге-биле байыр чедиргенер. Кур черинг оорутары-биле улус ажал-ажылдың чөзүм чели муң ажыг тонна чүкчүтери ол сөрүткен. Сөрүтүлгениң ботунезин чигетеш, чолаачы чүк муң рублдин камнап алган. Беш чылдың төңүзүңе чедир эм-даа беш чыл оонадаларың күүсөдүрүшкү ол хуузалган.

Ол дөрт конулуң «ИРА-256» деп күчүлүг автотранспорт чорудуп, чаңгыс рейс иштинде чүк чөзүм тонна ажыг хамурдашты, тулук материалдарын азы тараны сөрүтүп турар. Рекордтуг аар чүк сөрүтүрү чорук болза чолаачының уган-гыр-сагыңгыр чорунуң түңүлө болур. Н. П. Мирчев машина-ның рамазын маң дилинде демилгер-биле күштелдирип, немелле ресорларын тургузуп, машинаның чүк сөрүтүрү хаарнаан бекиткен. Ол хараантың ичкири ийи натап улгаткан. Нокут кылдыр чолаачы тракторнуң эде дериттинген дөрт тергелерин ажылган турар.

Чолаачының ажылкын аргаларын оң өвү автотранспорт тургускан муракчы дуржулгалың республика школаның өөренип алганнар. Ында кичилерин Н. П. Мирчев боду чорудуп турар.

Медведев

ОКТЯБРЬ 30-ДЕ МОСКВАДАН

- 10.00—Медведев.
10.10—Булдуругазы.
10.40—Бөгүн—Автотранспорт ажалдакчыларының хуну. РСФСР-ниң автомобиль транспортуңун министры Е. Г. Трубинниң дамчыдылганы киркиши турар.
10.55—Совет Эвилелинде бараан бооп тур мен!
11.55—«Човулааның дөвүнчүлүгүн». Хой сериалыг урап-чечен телефильм. 8-ин серия.
13.45—«Көдө дугайында».
14.45—«Музыкалыг кино». Э. Беляева дамчыдылганы чорудар.
14.45—«Улуг оруктуң үс-чылдары». «Октябрь». Урап-чечен фильм. ССР-ниң Институту автотранспорт эвилелиниң баштап чорыш секретари, искусство-депелле доктору А. В. Карагалов түңкө сөс чугаалаар.
16.40—16.50—Чалсар.
16.50—«Бир—77».
17.15—«Адалары болган уруулар» деп бөлүктөк. «Шунту оң оолдары» деп документалдыг телефильмни баштайгы көргүзү.
17.40—Москва хоорайның автомобильчилериниң Культура ордузунуң ийи ырымни концертти.
18.00—«Киво али-чоруттарың кауу». Ю. А. Семенич дамчыдылганы чорудар.
19.00—Хоккейге ССР-ниң чемпионды. «Трактор» (Челябинск)—«Спартак» (Москва). 1-ги оюн. Челябинскиде дамчыдылган.
19.35—19.45—Чалсар.
19.45—Хоккейге ССР-ниң чемпионды. «Трактор» (Челябинск)—«Спартак» (Москва) 2-ги, 3-кү оюн. Чалсарда —меддээр.
21.55—«Човулааның дөвүнчүлүгүн». Хой сериалыг урап-чечен телефильмни баштайгы көргүзү. 9-кү серия.
23.00—«Yes». Информастыг программа.
23.30—«Селерин чагаларыңар бугулар». Музыкалыг программа.
00.10—01.40—Спортту гимнастикага делегейниң куботу. Испаниядан дамчыдылган.

ОКТЯБРЬ 31-ДЕ МОСКВАДАН

- 10.00—Меддээр.
10.10—Эртинге гимнастика.
10.30—«Човулааның дөвүнчүлүгүн». Хой сериалыг урап-чечен телефильм. 9-кү серия.
11.35—«Бооп богу дег элестиг чүүлдер». Профессор С. П. Каппин дамчыдылганы чорудар.
12.35—«Шунту оң оолдары». «Адалары болган уруулар» деп бөлүктөк документалдыг телефильм. КЫЗЫЛДАН
12.55—А. Чеховтуң расказын аңгар урап-чечен телефильмде: «Кызыл-кара». «Дачада».
13.55—16.00—Чалсар.

МОСКВАДАН

- 16.00—«Сөз күш-ажымы—сөз бедивни». Документалдыг фильмдер программасы.
17.00—17.40—Чалсар.
17.40—«Виктаның эртеринде».
17.50—Урууларга фильм. «Ак флюгер». Урап-чечен фильм. КЫЗЫЛДАН
18.50—Телемеддээр.
19.05—Телеинформацианың дынадымы. Дамчыдылган.
19.20—Документалдыг фильм.
19.30—«Улуг Октябрьиниң туугуң ада-биле». Дамчыдылган.
19.40—Телемеддээр (орус дылгы).
19.55—Чараалдар.

МОСКВАДАН

- 20.00—Меддээр.
20.15—«Улуг Октябрьиниң 60 чылдың». «Өндүктөргөн байыр чедириники». Вьетнам Социалист Республикасы телевидение программасы. Вьетнамың Коммунист партиясының ТК-зының Политбюро кезигүгү ВСР-ниң каазанын Премьер-Министр Фам Ван Донгтуң чугалы-биле программаны ажылдар.
21.20—21.40—Чалсар.
21.40—«Балет дугайында». Совет балетиниң чачылдары.
23.00—«Yes». Информастыг программа.
23.30—Акробаткага телемаргыла. Польша—Болгария—СССР.
00.15—01.45—Хоккейге ССР-ниң чемпионды. ЦСКА—«Динамо» (Москва). 2-ги, 3-кү оюннар. «Советтик» Спорт ордузундан дамчыдылган.

Редатор В. С. ШАРАВНИ.

АМААР

- «НАВЫРАЛ»: «Ак Бим кара кулак» (2 сериялыг) 10.00, 13.30, 17.00, 20.30 шактарда.
«ИПОНЕР»: «Киночымы 10.15, «Шолду эртер» 11.45, 13.30, 15.15, «Бодуну-биле чурттаар» 17.00, 19.20, 21.15 шактарда.
«ВОСТОК»: «Оң чараш ату» 9.30, 11.00, «Хосталганың солдаты» (1,2 сериялыг) 12.40, 16.20, 19.40 шактарда.
«КАА-НЕМ»: «Амгы Рубин Гүз» 10.00, 11.30, 13.00, 15.00, «Чилинги кырында дүв» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.

ОКТЯБРЬ 31-ДЕ

- «НАВЫРАЛ»: «Бөрүңүң наз-биле» 9.50, 11.35, 13.20, 15.10, 17.00, 18.50, 20.30 шактарда.
«ИПОНЕР»: «Туттурбас өкөөс негекчилери» 9.00, «Кино кулак» (2 сериялыг) 12.05, 16.55, 20.15 шактарда.
«ВОСТОК»: «Назы чегинер» 15.00, «Чилинги кырында дүв» 16.50, 18.40, 20.30 шактарда.
«КАА-НЕМ»: «Бодуну-биле чурттаар» 15.00, 17.00, 19.00, 21.00 шактарда.